

Det handler om å se med vidvinkel

- om dialogisk arbeid i menigheten

av Hanna Barth Hake, cand.philol. med hovedfag i idéhistorie, daglig leder ved Kirkelig dialogsenter i Oslo. E-post: hanna@kirkeligdialogsenter.no

"Vi ble først og fremst grepet av den åpenheten de (dvs muslimene) hadde overfor andre religioner, og at de ikke lot religionen bli en kile for vennskap. Dette taler veldig imot det typiske mediebildet som presenteres av muslimsk ungdom."

"Vi har jo så mye felles! (...) Vi har fremdeles mer å snakke om som kan føre oss tettere sammen som mennesker med felles utfordringer men med forskjellig trosståsted."

"Veldig interessant å møte mennesker som er så åpne og overbeviste om sin tro, og som samtidig er så ydmyke i forhold til egen trosutøvelse."

Sitatene er fra deltakere på *Dialogisk menighet*-kurset i etterkant av at de har intervjuet noen i nabolaget med en annen tros- og livssynsbakgrunn

Hva tenker vi om "de andre"? Hvem er "de", og hva skjer når vi møter "dem" ansikt til ansikt? Hva betyr disse møtene for oss og vår egen tro? Spørsmålene gjennomsyrrer mye av arbeidet vi driver i Kirkelig dialogsenter i Oslo.¹ Særlig relevante er de for kurset *Dialogisk menighet* som nå gjennomføres for fjerde gang. Med dette kurset ønsker vi å gi både frivillige og ansatte den kompetansen som trengs for å gå inn i møter med "de andre" og sette fokus på dialogisk menighetsarbeid. Det er erfaringene fra dette arbeidet som er utgangspunktet for denne artikkelen.² Hvordan har kurset påvirket deltakerne og menighetens arbeid? Hva tenker deltakerne selv om prosessen de har vært igjennom? Og hvorfor er det så viktig at dialogarbeidet ikke er et ansvarsområde for prestene alene, men noe frivillige og ulike ansattegrupper må stå sammen om? Med utgangspunkt i disse spørsmålene, ønsker jeg å reflektere over våre møter med "den andre" og hva disse møtene gjør med oss.

Men først kort om rammene rundt kurset³

Kurset *Dialogisk menighet* består av fem kveldssamlinger á fire til fem timer og en studiereise over en helg. Kurssamlingene består stort sett av praktiske øvelser, samtaler og faglige innspill ledet av de ansatte ved senteret, men vi har også besøk av eksterne som innleder om bestemte temaer. I løpet av kurset er vi innom ulike temaer som dialogbegrepet, religionsteologiske utfordringer, lytting og lyttende teologi, tros- og livssynsmangfoldet i Norge og ung religiøsitet. I tillegg til samlingene i våre lokaler på Grünerløkka, er vi på studietur til enten København eller Göteborg. Deltakerne har flere hjemmelekser i løpet av kurset: de skal kartlegge det lokale tros- og livssynsmangfoldet, de skal gjennomføre et intervju og de skal avlegge en sluttrapport om hvordan de skal

jobbe videre med dialog i menigheten. Vi har som mål at kurset skal munne ut i konkrete lokale dialogtiltak, og at menighetene og kursdeltakerne blir i stand til å sette i gang og drive dialogisk menighetsarbeid. Kurset strekker seg over et helt kalenderår, fordi denne tematikken krever tid til refleksjon og fordypning også utenfor kurskveldene.

Deltakerne er frivillige og ansatte i menigheter i Den norske kirke. Dette er et kurs som krever mye felles refleksjon og vi anbefaler derfor sterkt at menighetene sender to til tre deltakere, hvorav minst én er frivillig og det ikke er mer enn én prest. De ansatte som går på kurset er ofte prester eller diakoner, men kurset er åpent for alle ansattegrupper. Vi har satt en grense på maksimum én prest pr menighet da vi ønsker at dialogarbeidet ikke skal bli for mye styrt av prestenes ønsker og tenkning. Den teologiske og rituelle kompetansen prestene har er helt sentral i religionsmøtet, men det er en reell fare for at dialogarbeidet blir begrenset til samarbeid mellom religiøse ledere hvis det begrenses til prestene. Det flerfaglige perspektivet som kommer gjennom flere faggrupper og frivilliges deltakelse har dessuten vist seg å være svært verdifullt. Andre kirkelige fagstillinger og frivillige har andre perspektiver og erfaringer med seg inn i arbeidet, og dette er en verdi i seg selv. I tillegg er vår erfaring at en kombinasjon av ansatte og frivillige fører til at arbeidet og kompetansen i større grad forankres i menigheten, og ikke forsvinner når den ansatte slutter.

Hvem er "de andre", og hvor finnes "de"?

Som mennesker har vi lett for (og også behov for) å forenkle og kategorisere: "kirkegjengere" og "kirkefremmede", "nordmenn" og "utlendinger", "vi kristne" og "de ikke-kristne". Med andre ord: "oss" og "de andre". Vi trenger å skape orden og begripe verden, men samtidig kan vi ikke tillate oss å gro fast i disse tankemønstrene. Dessverre opplever vi at det ofte er slik at det å se individet bak gruppen er krevende når det kommer til religion og religiøs tilhørighet. Det er fort gjort å definere dem med en annen religiøs tilhørighet som "de andre" og som atskilt fra "oss", og det er fort gjort å være ganske sikker på hva "de" mener. For å bli i stand til å se den enkelte, må vi møtes.

Deltakerne som kommer på kurs hos oss, kommer med et ønske om å få til et samarbeid med "de andre". Men hvor finnes "de" og hvordan kan vi komme i kontakt? Den metodiske tilnærmingen vi har valgt, er at deltakerne skal kartlegge tros- og livssynsmangfoldet i eget lokalmiljø. Dette gjør de både ved å lete seg fram på nett og finne ut av hvilke tros- og livssynssamfunn som holder til innenfor soknets grenser, og ved å gå ut og se etter forsamlingslokaler i nærmiljøet. Denne kartleggingen er i seg selv verdifull fordi det ofte er første gang de får en samlet oversikt over det lokale mangfoldet. Noen menigheter har mange ulike forsamlingslokaler i sitt lokalmiljø, andre har ikke så mange lokaler, men flere av de som bor der reiser til moskéer, templer eller lignende andre steder i byen. Men dette er bare første skritt. For hvordan kan vi klare å kartlegge et mangfold som ikke synes verken i statistikken eller gjennom bygg i nærmiljøet? Er det i det hele tatt mulig? Flere av de tilsynelatende homogene miljøene mange steder i Oslo og Norge har ofte et skjult mangfold – for eksempel human-etikere eller ikke-religiøse som ikke er organisert, konvertitter eller egne medlemmer som for eksempel tror på reinkarnasjon. Dette er mennesker det i høyeste grad er relevant for menighetene å komme i dialog med, men de er vanskeligere å finne. Dette er en utfordring som vi stadig må jobbe med. Et første skritt vil være å se at "de andre" ikke bare er "der ute", men kanskje en del av vårt eget fellesskap. Kanskje det vi trenger er noe så enkelt og noe så vanskelig som å se våre egne omgivelser med et nytt blikk og møte alle vi er i samtaler med med en dialogisk tilnærming?

Vi må begynne med å lytte

For kirkelig ansatte og frivillige som har flere jern i ilden, er det fort gjort å tenke at ting må skje raskt, og at det er viktig å få satt i gang tiltak for å få gjort noe og for å få realisert planene våre. Vi får ofte spørsmål i løpet av første kurskveld om vi kan gi tips til hva deltakerne på kurset kan prøve ut for å komme i gang med dialogarbeidet lokalt. Det ønsker vi ikke å gjøre, av to grunner: For det første ønsker vi at deltakerne gjennom kurset skal finne ut av hva de selv ønsker å få til. De må få et eierforhold til arbeidet, og vi ønsker å legge til rette for at dette kan bygges på deres egne erfaringer. Alle har erfaringer som kan brukes i dialogarbeidet. For det andre er hele kurset bygget opp rundt en metodisk og teologisk grunnholdning om at vi ikke kan begynne med aktivitetene. Vi må begynne med å lytte.

Som majoritetskirke har Den norske kirke både ressurser og muligheter til å ta initiativ til dialogarbeid, og vi har et spesielt ansvar for å ta slike initiativ. Men vi har også et ansvar for å involvere og inkludere våre dialogpartnere i prosessen, slik at ikke vi setter premissene for samarbeidet alene og dialogpartnerne blir "et haleheng på et ivrig, kristent, dialogengasjement."⁴ Da må vi begynne med å lytte. Som en av deltakerne sa det på en av kurskveldene: "Vi får til dialog, men det er vi som inviterer. Kirka er eneste pådriver. Når gjør vi andre til objekter for vårt ønske om dialog?" I dette ligger det også en kime til selvkritisk refleksjon når deltakeren fortsetter: "Gjør jeg dette fordi jeg har behov for det, eller fordi det er bra også for andre?" Det å lytte seg inn på den andre er slik vi ser det et viktig grep for å skape et så likeverdig forhold som mulig. Vi må slippe kontrollen og våge å la oss utfordre av den andres perspektiv. Først da kan vi begynne på veien videre sammen, hvis begge parter ønsker det.

Lyttingen er ikke bare et viktig metodisk grep. Det er også fundamentert i Kirkelig dialogsenters *teologiske grunnlagstenkning*. Vi tror på en Gud som lytter til våre bønner og som lar seg bevege. Ett eksempel på det er Jesu møte med den kanaaneiske kvinnen i Matteus 15: Jesus lytter til hennes argumentasjon, han lar seg berøre og skifter faktisk mening. Slik Jesus møtte mennesker, slik skal også vi møte "den andre". Jay Mc Daniels kaller dette for *lyttende teologi*. Han sier:

... even God must wait and see what happens and [...] this flexibility – this capacity for creative adaptation to each new situation – is part of what makes God "God". [...] Even God must begin with listening. After all, God cannot respond to the cries of the world or share in its joys unless God first hears those cries and feels those joys.⁵

Som kristne tror vi på at mennesket er skapt i Guds bilde. Når Gud er en lyttende Gud, er vi mennesker også skapt med en evne til å lytte. Vi tror også at Gud stadig virker i verden, og kaller oss til å delta i dette arbeidet. Kirkens oppdrag er å delta i Guds virke i verden. Gjennom å lytte til Guds skapning – til andre mennesker der de er – og prøve å forstå, tar vi del i Guds oppdrag. Da tar vi del i Guds misjon. Vi lærer mer om Gud og Guds misjon i verden gjennom å være en lyttende kirke og lytte til den verden Gud har skapt. Når vi argumenterer slik for kursdeltakerne på *Dialogisk menighet*-kurset, opplever vi at dette er en øyeåpner, og det er som om en bør lettes fra skuldrene deres. En av innvendingene de (og vi også, for den saks skyld) møter når de er involvert i dialogarbeid, er at de jo "burde" misjonere i betydningen evangelisere – med henvisning til misjonsbefalingen. Gjennom å legge vekt på den teologiske begrunnelsen for å begynne med lytting, håper vi at deltakerne på kurset blir utrustet til å reflektere selv

over det teologiske grunnlaget for dialogarbeidet, og på forholdet mellom dialog og misjon.

Lyttingen gjør noe med oss

Som en del av kurset skal altså deltakerne ut og lytte. De skal gjennomføre minst ett intervju med en fra lokalmiljøet som ikke er kristen, helst en de ikke kjenner så godt fra før og helst en som ikke er religiøs leder. Vi er ute etter hverdagsmøtene, der vi kan bli kjent som medmennesker og der den som intervjues kan fortelle om sin egen forståelse av egen tro og tradisjon. Dogmene kan vi lese oss til, men menneskers egne historier må de få fortelle selv. Og lyttingen gjør noe med deltakerne.

Flere av dem kommer tilbake med en sterk opplevelse av at vi har mye til felles som mennesker og som troende: "Vi har jo så mye felles! (...) Vi har fremdeles mer å snakke om som kan føre oss tettere sammen som mennesker med felles utfordringer men med forskjellig trosståsted." Men denne sterke opplevelsen av fellesskap er ikke nødvendigvis harmoniserende. Deltakerne reflekterer for eksempel kritisk over om intervjuobjektet føler seg bundet til å gi dogmatisk korrekte svar: "Det var første gang hun hadde snakket med noen på denne måten om religionen sin. Det forekom oss underveis at dette kanskje bandt henne, og at hun var mer fokusert på å gi de rette dogmatiske svarene." Samtalen gir også en erfaring av at det å være uenige ikke er en trussel: "Deres åpne og imøtekommende holdning gjorde inntrykk på oss, og følelsen av å kunne være uenig, men likevel ha god samtale og møte hverandre med respekt, var en god opplevelse." Vi har mer til felles som mennesker og troende en vi kanskje tenker på forhånd, men forskjellene trenger heller ikke å være så truende. Kanskje forskjellene både kan utfordre og inspirere?

I et møte med "den andre" blir både likheter og forskjeller tydelige. Men møtet gjør også noe med en selv og forholdet til egen tro og tradisjon. Møtet med en annerledes troende er ikke en trussel mot egen tro eller identitet, men snarere en berikelse. Deltakerne på kurset blir pålagt å "bare" lytte i disse intervjuene, og ikke fortelle selv. Dette fører også til mange gode samtaler om hva deltakerne selv har behov for å formidle. De opplever det som svært verdifullt å lytte, men blir samtidig inspirert til å fortelle: "Det er kanskje ikke en dialog hvis den andre bare forteller og jeg lytter. Jeg må få fortelle selv." En annen deltaker sier: "Vi skulle lytte. De uttalte seg så tydelig. Jeg er ikke så god på det. Dette kurset kan skape større bevissthet om det. At jeg har noe å melde, for det har vi jo." Ved å lytte til "den andre" blir det enda tydeligere for oss hva som er kjernen i vår egen tro og hva vi selv opplever det som viktig å få formidlet til andre.

Møtene med "den andre" fører også til at man ser sitt eget med et mer kritisk blikk, og at man ser sitt eget arbeid utenfra. "I møte med mennesker som har religion vi kjenner lite til, så kjente vi på følelsen av å møte et fremmed språk. Vi kjente ikke deres organisering og terminologi. Som kristne har vi også mye "kanaanspråk" og navn på ting som kan virke fremmed og fremmedgjørende på folk," skriver noen av deltakerne. Denne selvkritiske refleksjonen er ut fra vår erfaring et helt avgjørende utgangspunkt for å bygge tillit og gode relasjoner. Ved å se seg selv med en annens blikk, se seg selv utenfra, og vise ydmykhet over det faktum at man selv også har ting som kan endres og gjøres bedre, legger man til rette for at også andre kan våge å være selvkritiske og se på sin egen tradisjon utenfra.

Det dreier seg om å skape et felles rom – men hvordan skal det være?

I sin artikkel *The Two Pluralisms in Norway* skriver teolog og forsker Anne Hege Grung følgende:

Interreligious encounters and particularly organized interreligious dialogues can be seen as one way for faith communities to engage actively and constructively with increased religious pluralism. (...) it may deepen and explore the relations between different faiths both on a personal and an institutional level. It may deepen knowledge and mutual understanding, and provide a shared space. ⁶

Det er dette felles rommet vi ønsker å stimulere menighetene til å ta del i. Gjennom å utfordres til å være i dialog, så er det nettopp dette som skjer: menighetene blir aktive bidragsyttere i et lokalmiljø og et samfunn der det er et mangfold av religioner, livssyn og identiteter. Gjennom å ta initiativ til dialog etableres det kontakt og relasjoner som er viktige både for de som deltar og for samfunnet generelt sett.

Grung definerer to ulike modeller for å beskrive den organiserte interreligiøse dialogen, og ser på hvordan disse modellene forholder seg til tros- og livssynsmangfoldet. Den første modellen kaller hun "confirming dialogue", eller bekreftende dialog. I denne dialogen er deltakerne representanter for sin tradisjon, og de religiøse tradisjonene ses på som relativt stabile og atskilte enheter. Det er det religiøse aspektet som dominerer i dialogen, og det er dermed ikke noe særlig fokus på andre temaer, som for eksempel ulike syn på kjønns spørsmål, eller sosiale eller kulturelle forskjeller. Eksempler på slik dialog kan være dialog mellom religiøse ledere. Den andre modellen kaller hun "challenging dialogue", eller utfordrende dialog. Her representerer deltakerne ikke bare sin religiøse tradisjon, men også seg selv som enkeltpersoner. De religiøse tradisjonene og grensene mellom dem ses på som mindre stabile i denne modellen, og det er større rom for både selvkritikk og kritikk fra "den andre". Dette åpner blant annet opp for å oppdage ulikheter innenfor den enkelte tradisjon, og de enkelte individene i en slik dialog kan finne et fellesskap på tvers av de religiøse skillelinjene. Fordi forskjellene internt i hver enkelt tradisjon anerkjennes, åpner dette i større grad opp for å diskutere for eksempel kjønns spørsmål og sosiale og kulturelle forskjeller.

De dialogene menighetene i Den norske kirke deltar i, kan falle innenfor begge disse kategoriene. Ofte er det slik at det er prestene som enten tar initiativ til eller blir invitert inn i møter med andre religiøse ledere. De blir da representanter for sin tradisjon, kanskje mer enn at de deltar som enkeltpersoner. "Den andre" blir da tilsvarende en representant for sin tradisjon. Det kan for eksempel dreie seg om at man som religiøse ledere danner felles front i forhold til en sak der man har like interesser i forhold til myndighetene eller i forhold til en mer sekulær virkelighetsforståelse. Dette er en viktig dialog. Det er viktig å kunne bekrefte hverandre og stå sammen til tross for forskjellene vi også ser. Men det kan ikke stoppe der, i dialogen mellom religiøse ledere. Også andre må involveres, og det er en av grunnene til at arbeidet med *Dialogisk menighet* – kursene er så sentralt for oss. Vi ser at det er fruktbart for den lokale dialogen at både andre ansattegrupper og frivillige involveres i arbeidet. Da er det avgjørende å også åpne opp for den utfordrende dialogen, der vi som enkeltpersoner kan delta og representere oss selv mer enn tradisjonen. Der "den andre" heller ikke bare er representant for sin tradisjon, men en enkeltperson vi kan møte ansikt til ansikt. Her er alle erfaringer

viktige, uavhengig av utdanning eller yrke, og vi vil kunne oppdage forskjeller og likheter like mye internt i egen tradisjon som i forhold til en annen tradisjon.

Vi er kalt til å være i dialog

For å lykkes med dialogisk menighetsarbeid må både frivillige og ulike ansattegrupper involveres. Arbeidet tvinger fram en stadig refleksjon over egen virksomhet og selvforståelse, og deltakerne får innsikt og erfaringer som bidrar til å forme oss som kristne og oss som kirke. Et dialogisk menighetsarbeid dreier seg om å se videre enn vi er vant til. Det dreier seg om å øve seg i å se eget arbeid med vidvinkel, som en av deltakerne på kurset uttrykte seg. Da kan vi for det første oppdage at ”de andre” er ikke bare ”der ute”, men kanskje en del av vårt eget fellesskap. For det andre at vi har mer til felles som mennesker og som troende enn det vi tenker på forhånd, men forskjellene trenger heller ikke å være så truende. Og til slutt at et møte med ”den andre” stimulerer til en refleksjon over egen tro og tradisjon.

Som kirke har vi et kall til å være i verden og å være i dialog med de menneskene Gud har skapt. Vi har et kall til å skape gode fellesskap og til å ta del i Guds arbeid i verden. For å få til dette må vi tørre å gå inn i en dialog som kan forandre.

Litteratur:

- Grung, Anne Hege, 2005. ”Begrepet dialog i Emmaus - Noen refleksjoner om bruken av begrepet på grunnlag av erfaringer i et flerreligiøst landskap” i «Kirke og Kultur», nr. 1, 2005, Oslo: Universitetsforlaget, ss. 87-94.
- Grung, Anne Hege. "The Two Pluralisms in Norway", *Social Science and Modern Society*, New York: Springer Volum 54 Number 5 Sept/Oct 2017 ss. 432-438.
- Ims, Steinar, 2016. ”Dialogisk menighet – en metode for å få menigheter i gang med dialog i lokalmiljøet” i Pernilla Myrelid og Andrew Wingate (red.): Våga möta. Kyrkans kallelse i ett mångreligiöst Europa, Artos Academic, Skellefteå, ss. 263-270
- Mc, Daniel, Jay 2006. ”In the Beggining Is the Listening”, i Kathleen Ray Darby (red.): *Theology that Matters. Ecology, Economy and God*. Minneapolis: Fortress Press, ss. 26 - 41

¹ Kirkelig dialogsenter i Oslo er et ressurs- og kompetansesenter for menighetene i Oslo bispedømme. Vårt hovedoppdrag er å bidra til å gjøre tros- og livssynsdialog til en integrert del av arbeidet til menigheter og kristne institusjoner i Oslo. I tillegg har vi noen nasjonale oppgaver. Det finnes tilsvarende dialogsentre i Bergen, Stavanger og Drammen, og det er i ferd med å etableres et kirkelig dialogsenter i Trondheim. På oppdrag fra og i samarbeid med Mellomkirkelig råd arbeider vi nå med å følge opp

kirkemøtevedtaket om Religionsmøte og dialog (KM 15/16), der ett av målene er at det skal etableres kirkelige dialogsentre i flere bispedømmer.

² I arbeidet med denne artikkelen har jeg basert meg på 18 intervjurapporter og 13 sluttrapporter fra kurset, samt egne observasjoner, evalueringsskjemaene og evalueringssamtalen fra tredje kursrunde. De sitatene jeg trekker fram er anonymisert, da rapportene ikke er skrevet for offentliggjøring, men er ment til internt bruk. Jeg har ikke gjennomført noen intervjuer med deltakerne, og dette er således ikke en kvalitativ studie basert på forskningsmessige kriterier, men min egen refleksjon i møte med de rapportene og de samtalene jeg har observert og delvis vært med i.

³ Jeg kommer i det følgende verken inn på den konkrete bakgrunnen for og tanken bak kurset, eller detaljert inn på hvordan hver enkelt kurskveld er. For dette se Ims 2016. Innholdet i kurset er noe endret siden Ims' artikkel. Hovedsakelig går det på når studieturen gjennomføres (den er nå mellom samling 3 og 4), men det varierer også når vi har eksterne foredragsholdere inne.

⁴ Ims 2016, s. 267

⁵ McDaniel 2006, s. 28 og 29

⁶ Grung 2017